

Βιβλιοστάσιον

Ἀθανασίου Ἐ. Καραθανάση,
Ἐν Θεσσαλονίκῃ 1913-1951.
Χρονολόγιο, ἤτοι Ἐκκλησιαστικά,
Πολιτικά, Κοινωνικά καὶ
ὁ Μητροπολίτης Γεννάδιος Ἀλεξιάδης,
ἐκδ. Κυριακίδη,
Θεσσαλονίκη 2020, σσ. 420.

Ἄλλη μία ἱστορικὴ καταγραφή, μία νέα κατάθεση ψυχῆς, ποὺ φωτίζει μοναδικὰ μιὰ σειρά γεγονότων, τὰ ὁποῖα καλύπτουν τὴν ἱστορία τῆς Θεσσαλονίκης κατὰ τὴν περίοδο 1913-1951, προσφέρει ὁ «ἐγγρατῆς τῆς ἐπιστήμης θεράπων» Ἀθανάσιος Ε. Καραθανάσης, Ὁμότιμος Καθηγητῆς τοῦ Α.Π.Θ., τ. Πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν καὶ Καθηγητῆς στὸ Τμῆμα Θεολογίας τοῦ Παν. Λευκωσίας. Ὁ εὐρυμαθὴς ἀκαδημαϊκὸς δάσκαλος καὶ συγγραφέας, ὁ ὁποῖος πάνω ἀπὸ τέσσερις δεκαετίες χαρτογραφεῖ καὶ ἀναδεικνύει τὸν ἱστορικὸ καὶ πολιτιστικὸ πλοῦτο τῆς σύνολης Ρωμιοσύνης, ὀνομάζει τὸ ἔργο του, ποὺ παρουσιάζουμε ἐδῶ, *Ἐν Θεσσαλονίκῃ 1913-1951, Χρονολόγιο, ἤτοι Ἐκκλησιαστικά, Πολιτικά, Κοινωνικά καὶ ὁ Μητροπολίτης Γεννάδιος Ἀλεξιάδης*. Μέσα ἀπὸ τὶς σελίδες του ἐπιχειρεῖ μὲ ἀπλὸ καὶ κατανοητὸ τρόπο νὰ σκιαγραφήσει καὶ νὰ μεταφέρει τοὺς ἀναγνώστες του στὴν περιρρέουσα ἀτμόσφαιρα καὶ τὰ γεγονότα ποὺ σημαδεύουν τὴν ἐποχὴ αὐτὴ τῆ συμπτωτεύουσα γεγονότα μάλιστα ποὺ προεκτείνονται

καὶ ἔχουν ἀντίκτυπο καὶ στὴν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα.

Εἶναι γεγονός ἀναμφισβήτητο ὅτι ἡ Θεσσαλονίκη, εὐθὺς μετὰ ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωσή της τὸ 1912, ἀποτέλεσε τὸ ἐπίκεντρο ποικίλων ἐξελίξεων, ἐκκλησιαστικῶν, πολιτικῶν, κοινωνικῶν, ἐκπαιδευτικῶν σὲ τέτοιο μάλιστα βαθμὸ, ποὺ μὲ τὴ βαρύτητά τους ἐπηρεάσαν τὶς ἀντίστοιχες ἐξελίξεις στὴ ζωὴ ὁλόκληρης τῆς χώρας. Ὁ ἀναγνώστης τοῦ παρόντος βιβλίου θὰ ἀντιληφθεῖ πράγματι τὸν λόγο γιὰ τὸν ὁποῖο ἐλέγχθη ὅτι ἡ πόλη ἦταν τὸ ἐπίκεντρο τῶν ἐξελίξεων.

Ὅπως ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας ὁμολογεῖ στὴν Εἰσαγωγή τοῦ βιβλίου του, εἰς ἀπολογία (Φιλίπ. α' 17), τὰ γεγονότα αὐτὰ τὰ παρακολούθησε μὲ βάση τὸ περιοδικὸ τῆς Ἱ. Μητρ. Θεσσαλονίκης *Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς*, τὸ ὁποῖο ἰδρύθηκε ἀπὸ τὸν Μητροπολίτη Γεννάδιο Ἀλεξιάδη (1912-1951) τὸ 1917. Τὰ παρακολούθησε, τὰ σχολίασε ὅπου θεωροῦσε ἀναγκαῖο πρὸς διευκόλυνση τοῦ ἀναγνώστη, στὸν δὲ σχολιασμὸ του δὲν ἔλαβε σχεδὸν ποτὲ θέση, μολοντὶ δὲν ἀποκρύβει ἕναν σχετικὸ θαυμασμό του πρὸς τὸν Μητροπολίτη Γεννάδιο, ἀκόμη καὶ σὲ δράσεις του γιὰ τὶς ὁποῖες ὁ ἴδιος φαίνεται νὰ διαφωνεῖ, ὅπως ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσή του καὶ πολλοὶ ἀναγνώστες του, ποὺ ἐνδεχομένως καὶ αὐτοὶ νὰ συμφωνοῦν μὲ τὴ διαφωνία του. Περιορίζεται ἐπομένως στὴν παράθεση τῶν γεγονότων ὅπως

αυτά ἐξελίσσονται στὴν πόλη, στὰ σημαντικὰ καὶ στὰ καθημερινὰ ἐν εἴδει μικροῖστορίας τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπως μάλιστα τὰ προσλαμβάνουν συνεργάτες τοῦ περιοδικοῦ μόνιμοι ἢ κατὰ περίστασι.

Τὸ Χρονολόγιο ἀρχίζει ἀπὸ τὸ 1913, ὅταν αὐτοβούλως τέσσερις Ἱεράρχες τῶν Νέων Χωρῶν, οἱ Δρυϊνουπόλεως Βασίλειος, Νικοπόλεως Ἰωακείμ, Παραμυθίας Νεόφυτος καὶ Βελλᾶς καὶ Κονίτσης Σπυριδῶν, ζήτησαν μὲ ὑπόμνημα πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο νὰ προβεῖ σὲ διοικητικὴ ἀναδιοργάνωση τῆς Ἐκκλησίας. Στὸ ἴδιο πνεῦμα κινήθηκαν λίγο μετὰ ὁ βενιζελικῶν φρονημάτων ἀρχιμανδρίτης Νεκτάριος Μαυροκορδάτος καὶ ὁ διακεκριμένος θεολόγος Ἀμίλκας Ἀλιβιζᾶτος. Στὴν κινήτικότητα αὐτὴ μετείχε καὶ ὁ Μητροπολίτης Γεννάδιος, ποὺ ζήτησε μὲ ἐπιστολὴ του ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο νὰ ὑποδείξει στὴν Ἀθήνα τρόπους συνεργασίας τῶν Ἱεραρχῶν τῶν Νέων Χωρῶν μὲ αὐτοὺς τῆς Παλαιᾶς Ἑλλάδος (11 Δεκ. 1913). Ἄλλοι δεκαεννέα Ἱεράρχες ὑπέγραψαν ὑπόμνημα ποὺ ὑπέβαλαν στὸν βασιλέα Κωνσταντῖνο, ὁ ὁποῖος τὸ παρέδωσε στὸν Βενιζέλο πρὸς μελέτη. Οἱ Ἱεράρχες ἐνήργησαν ἐρήμην τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Θεοκλήτου, τὸ δὲ ὑπόμνημα θεωρήθηκε ὡς μανιφέστο ἀνεξαρτητοποιήσεως τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὴν Πολιτεία, τὸ «Γουδί» τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως τὸ χαρακτήρισε ἡ ἐφημερίδα *Πατρίς*, καθὼς εἶχε τὴν ἴδια σπουδαιότητα μὲ τὸ κίνημα τῶν στρατιωτικῶν τοῦ 1909.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ἐθνικὸς Διχασμὸς εἰσχωροῦσε καὶ στὴν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, ὁ ὁποῖος κορυφώθηκε μὲ τὸν σχηματισμὸ τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως στὴ Θεσσαλονίκη (Ἰούνιος 1916) καὶ τὸ θλιβερὸ ἀνάθεμα κατὰ τοῦ Βενιζέλου (16 Δεκεμβρίου 1916). Ἀκολούθησαν διώξεις κατὰ τῶν φιλοβενιζελικῶν Ἱεραρχῶν καὶ

τοῦ κλήρου στὴν Παλαιὰ Ἑλλάδα καὶ σὲ ὀρισμένες περιπτώσεις στὶς Νέες Χῶρες. Ὁ Διχασμὸς ἔλαβε νέες διαστάσεις μετὰ ἀπὸ τὴν ἐπικράτηση τοῦ Βενιζέλου καὶ τὸν σχηματισμὸ Κυβερνήσεως στὴν Ἀθήνα, μὲ τὴ συγκρότηση Ἀνωτ. Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαστηρίου, ποὺ δίκασε τοὺς Ἱεράρχες ἐκείνους ποὺ ὀργάνωσαν, ὡς ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Θεόκλητος, καὶ μετείχαν τοῦ ἀναθέματος. Στὴ Θεσσαλονίκη, λίγο μετὰ ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση τοῦ κινήματος τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης, ἐκδόθηκε ἀπὸ τὸν Γεννάδιο τὸ περιοδικὸ τῆς Ἱ. Μ. Θεσσαλονίκης *Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς*, ποὺ στήριζε τὸν Βενιζέλο καὶ ἀσκούσε, μὲσω τοῦ πρώην Λεοντοπόλεως Σωφρονίου Εὐστρατιάδη, σφοδρὴ κριτικὴ κατὰ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου. Στὴν Ἀθήνα, λίγο ἀργότερα, ὁ Κιτίου Μελέτιος Μεταξάκης, «ὁ Βενιζέλος τῆς Ἐκκλησίας», κατὰ μερικοὺς, ἀντικατέστησε μὲ πολιτειακὰ κριτήρια τὸν διωχθέντα Ἀρχιεπίσκοπο Θεόκλητο, μολοντί στὶς ἐκλογὰς εἶχε ὑπερισχύσει ὁ ἀρχιμανδρίτης Χρυσόστομος Παπαδόπουλος.

Ἀπὸ τὰ ἐκκλησιαστικὰ γεγονότα τῆς ἐποχῆς, ἐν ὧσιν ὁ Βενιζέλος βρισκόταν ἀκόμη στὴ Θεσσαλονίκη, ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ σύγκληση στὴ μακεδονικὴ πρωτεύουσα τῆς Ἱεραρχίας τῶν Νέων Χωρῶν (28 Ἀπριλίου-10 Μαΐου 1917), ποὺ συγκρότησε τὸ Ἐκκλησιαστικὸ Ἀρχιερατικὸ Συμβούλιο (Ε.Α.Σ.), τὸ ὁποῖο παρήγαγε σπουδαῖο ἔργο καὶ στὸν κοινωνικὸ τομέα, πλὴν βεβαίως τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ (ἀποκατάσταση ζημιῶν ἀπὸ τὴν πυρκαγιὰ τοῦ Αὐγούστου 1917, διοίκηση μόνων, ἐπικοινωνία μὲ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο κ.ἄ.). Τὸν ἴδιο καιρὸ, ἡ Ἐκκλησία τῆς Θεσσαλονίκης μεριμνοῦσε γιὰ τοὺς ναοὺς τῆς πόλεως ποὺ κατεστράφησαν στὴν πυρκαγιὰ, προνοοῦσε γιὰ τοὺς πρόσφυγες τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας, τοὺς ἀσθενεῖς

τῆς ἰσπανικῆς γρίπης, τὶς χηρεύουσες ἐπισκοπές. Τὸ Ε.Α.Σ., πού συνεδρίαζε στὴν Ἀθήνα πλέον, ἡσχολεῖτο μὲ τοὺς τιμωρηθέντες Ἱεράρχες, παρακολουθοῦσε τὰ γεγονότα στὴ Μ. Ἀσία μὲ τὶς νίκες τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἐξέφραζε τὸν ἐνθουσιασμό του γιὰ τὴ συμφωνία τῶν Σεβρῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀγωνία του γιὰ τὴν ἐκλογή νέου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου μετὰ ἀπὸ τὴν παραίτηση τοῦ Γερμανοῦ. Ἀσχολήθηκε ὡσαύτως μὲ τὶς ἐκθέσεις πού ὑποβλήθηκαν γιὰ τὰ δεινὰ τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης ἀπὸ τὴν ἐκεῖ Βουλγαροκρατία (1914-1918). Τὸ Ε.Α.Σ. στίς 17 Νοεμβρίου 1918 εἶχε περαιώσει τὴν ἀποστολὴ του.

Στίς 3 Νοεμβρίου 1920 ἐπῆλθε ἡ πολιτειακὴ μεταβολὴ στὴν Ἑλλάδα μὲ τὴν παλινόρθωση τῆς βασιλείας, πού εἶχε τὶς ἐπιπτώσεις τῆς στὴν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος μὲ τὴν ἐπάνοδο στὸν ἀρχιεπισκοπικὸ θρόνο τοῦ Θεοκλήτου, τὴν ταυτόχρονη ἀπομάκρυνση τοῦ Μελετίου Μεταξάκη, τὴν ἀκύρωση τῶν ἀποφάσεων τοῦ Ε.Α.Σ. καὶ ἄρα τὴν ἐπάνοδο τῶν διωχθέντων Ἀρχιερέων. Ἀπὸ τὰ καίρια ζητήματα τῆς ἐποχῆς ἦταν αὐτὸ τῆς ἐκλογῆς νέου Πατριάρχου, μὲ 40 Ἱεράρχες πού στὴν Ἀδριανούπολη ζητοῦσαν τὴν ἀναβολὴ τῆς τὸ δὲ Πατριαρχεῖο, ὑπὸ τὴν πίεση τῶν Ἀμυντῶν-Βενιζελικῶν καὶ τῆς ὁμογένειας, ζητοῦσε τὴν ἄμεση ἐκλογή ὡς Πατριάρχου τοῦ Μελετίου Μεταξάκη. Ὁ Ἀθ. Ἐ. Καραθανάσης γράφει ἀναλυτικὰ γιὰ τὰ πρὶν καὶ μετὰ τὴν ἐκλογή τοῦ Κρητὸς Ἱεράρχου (25 Νοεμβρίου 1921).

Στὴ Θεσσαλονικὴ συνεχιζόταν ὁ ἐνθουσιασμός γιὰ τὶς νίκες τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ στὴ Μ. Ἀσία, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀγωνία γιὰ τὴ Γενοκτονία τοῦ Ποντιακοῦ καὶ Μικρασιατικοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐνῶ παραλλήλως ἡ Ἐκκλησία τῆς ἡσχολεῖτο μὲ τὸν καθαγιασμό τῶν βυζαντινῶν ναῶν πού εἶχαν γίνει τεμένη κατὰ τὴν

Τουρκοκρατία καὶ ἐπανέρχονταν στὴν ὀρθόδοξη λατρεία, τὴν περιθάλψη τῶν τραυματιῶν τοῦ μικρασιατικοῦ πολέμου ἀλλὰ καὶ τῶν ὄρφανῶν. Ἡ ἴδια πρωτοστατοῦσε στὰ συλλαλητήρια ὑπὲρ τῶν ἑλληνικῶν δικαίων στὴ Μ. Ἀσία, ὅταν ἡ Συνδιάσκεψη στὸ Παρίσι ζητοῦσε τὴν ἀποχώρηση τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἀπὸ τὴ Μ. Ἀσία καὶ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο προειδοποιοῦσε τὴν Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση ὅτι κάτι τέτοιο σήμαινε τὸν ὀλοκληρωτικὸ ἀφανισμό τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μ. Ἀσίας. Ἀκολούθησε ἡ Μικρασιατικὴ Καταστροφή, τὸ μαρτύριο τοῦ ἱεροεθνομάρτυρος Μητροπολίτου Σμύρνης Χρυσοστόμου καὶ μεγάλου μέρους τοῦ μικρασιατικοῦ κλήρου καὶ τῶν μικρασιατῶν καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Θεσσαλονίκης –μὲ πρωτοστατοῦντα τὸν Γεννάδιο– ἀφιέρωνε τὶς δυνάμεις τῆς στὴν περιθάλψη τῶν προσφύγων.

Ἐκεῖνη τὴ συγκεχυμένη ἐποχὴ ὁ Γεννάδιος καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Θεσσαλονίκης ἀσχολοῦνταν, στὸ μέτρο πού τοὺς ἀφοροῦσαν, μὲ τὸ κίνημα Λεοναρδόπουλου-Γαργαλίδη κατὰ τῆς Ἐπαναστάσεως τῶν Πλαστήρα-Γονατᾶ, τὸ μεῖζον θέμα τῆς ἀπαλλοτριώσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας, τὴν παραίτηση τοῦ Πατριάρχου Μελετίου Μεταξάκη, τὴν περιθάλψη τῶν προσφύγων, λαϊκῶν καὶ κληρικῶν, τὴν ἐκλογή τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, τὴν ἀπέλαση τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντίνου Στ' κ.ἄ.

Κατὰ τὰ χρόνια πού ἀκολούθησαν ἡ Ἐκκλησία τῆς Θεσσαλονίκης μετεῖχε ἐνεργῶς στὸ ἔργο τῆς Πολιτείας γιὰ τὴν ἀνέγερση ναῶν καὶ σχολείων στοὺς προσφυγικοὺς συνοικισμούς, συνέδραμε τὰ φιλανθρωπικὰ σωματεῖα, ἀλλὰ καὶ ἐργάσθηκε συντόμως γιὰ τὴν ἴδρυση τοῦ Παν. Θεσσαλονίκης (εἶχαν ἤδη διορισθεῖ οἱ πρῶτοι καθηγητὲς τῆς Φιλοσοφικῆς

Σχολής) και παράλληλα συνέβαλε στην ανέγερση του έμβληματικού κτηρίου της Χ.Α.Ν.Θ. (= Χριστιανική Άδελφότης Νέων Θεσσαλονίκης). Μέγιστο ζήτημα εκείνη την εποχή, από το 1912 μάλιστα, ήταν αυτό των Νέων Χωρών με πρωταγωνιστή τον Γεννάδιο. Ο Άθ. Έ. Καραθανάσης αφιερώνει ειδική ενότητα στο βιβλίο του για τη διαδρομή του ζητήματος αυτού· κρίνει μάλιστα ότι ή επίλυσή του όφείλει πολλά στον Μητροπολίτη Γεννάδιο. Το ενδιαφέρον του για την παιδεία προκύπτει από την ένασχόλησή του με το μάθημα των Θρησκευτικών και τη βελτίωση της θέσεως των θεολόγων στη Μέση Έκπαίδευση. Έλαβε όμως άρνητική θέση απέναντι στην Έκπαιδευτική Μεταρρύθμιση, το γλωσσικό ζήτημα, τη δράση του κομμουνισμού στα σχολεία, την επαναλειτουργία της Άθωνιάδος Σχολής. Η Έκκλησία της Θεσσαλονίκης ανέπτυξε τον ίδιο καιρό σοβαρή δραστηριότητα για τη σύσφιξη των σχέσεων της με την Έκκλησία της Σερβίας, συμπαραστάθηκε στον Κυπριακό λαό στηρίζοντας τον άγωνά του για την Ένωση, ιδιαίτερος μετά από τα Όκτωβριανά του 1931, επέμεινε στην ίδρυση της Θεολογικής και της Ίατρικής Σχολής του Α.Π.Θ. και έξέφρασε τους φόβους της για τις προσπάθειες των Ίταλών να εξιταλίσουν τα Δωδεκάνησα.

Ο Γεννάδιος συνέβαλε με την προσωπικότητά του στην άποτροπή νέου εκκλησιαστικού Διχασμού, καθώς φιλοβενιζελικοί Ίεράρχες των Νέων Χωρών στήριξαν το Κίνημα Πλαστήρα-Βενιζέλου –που κατεστάλη– κατά της νόμιμης Κυβερνήσεως Τσαλδάρη (1935). Η αλήθεια είναι πάντως ότι ο Γεννάδιος και οι συνεργάτες του στάχθηκαν με το καθεστώς Μεταξά, σε μία περίοδο που το περιοδικό *Γρηγόριος ο Παλαμάς* αν-

εδείκνυε το έργο του. Άλλωστε και πριν από την έγκαθίδρυση του καθεστώτος αυτού, το ίδιο περιοδικό δημοσίευε τά έργα που γίνονταν από τις έκλεγμένες κυβερνήσεις, τις έπισκέψεις πολιτικών της εποχής, αλλά και δέν έπαυε να ασκεί δριμεία κριτική κατά των ήγετών της Έκπαιδευτικής Μεταρρυθμίσεως (Δελμούζου, Γληνού, Κουντουρά) και του κοινωνιολόγου καθηγητού Άβροτέλη Έλευθερόπουλου, ό οποίος με καινοφανείς θεωρίες προκαλούσε το θρησκευτικό αίσθημα. Όστόσο, πέραν τούτων, το ενδιαφέρον του Μητροπολίτου Γενναδίου για την αναστήλωση του καέντος ναού του πολιούχου Άγίου Δημητρίου συνεχιζόταν άμείωτο. Το αυτό ίσχυε και για την ανέγερση κτηρίων (Παρθεναγωγείο, Φοιτητική Λέσχη, Βασιλικό Θέατρο, Κρατικό Όδείο, Δημοτική Βιβλιοθήκη κ.ά.). Καλλιεργούσε ώσάυτως την ανάπτυξη των σχέσεων με το Α.Π.Θ., καθηγητές του όποιου έκαμναν διαλέξεις σε συνεργασία με τη Μητρόπολη Θεσσαλονίκης.

Η κήρυξη του έλληνοϊταλικού πολέμου βρήκε τον Γεννάδιο και τη Μητρόπολη στο πλευρό του έλληνικού στρατού, του αγωνιζομένου στην Πίνδο, ενώ παράλληλα προσπαθούσε να ενισχύσει το φρόνημα των Θεσσαλονικέων μετά από τον βομβαρδισμό από τους Ίταλούς του ναού της Άγίας Σοφίας (Κυριακή, 9 Φεβρουαρίου 1941). Την 9η Άπριλίου 1941 ό γερμανικός στρατός εισέβαλε στη μακεδονική πρωτεύουσα και ό Γεννάδιος μαζί με έπιφανείς Θεσσαλονικείς ζητούσε από τον έπικεφαλής του στρατού κατοχής να έγγυηθεί την ασφάλεια των πολιτών της πόλεως. Άρχιζε τότε ή ναζιστική Κατοχή και ό Γεννάδιος και οι συνεργάτες του και φορείς της πόλεως έπρατταν ό,τι ήταν δυνατό για την ανακούφιση των

συμπολιτῶν τους. Τὸ 1943 ἰδρύθηκε ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Α.Π.Θ., μετὰ ἀπὸ πολυετῆ ἀγῶνα τοῦ Γενναδίου. Εἶχαν ἐμφανισθεῖ καὶ οἱ «μαυραγορῖτες», τοὺς ὁποίους ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος καλοῦσε νὰ συμπορευθοῦν μὲ τὸν ὑπόλοιπο λαὸ στὸν δρόμο τοῦ μαρτυρίου. Στὴν Ἀνατολικὴ Μακεδονία καὶ τὴ Θράκη λόγῳ τῆς Βουλγαροκρατίας οἱ ἐγχώριοι ἐπίσκοποι ἐγκατέλειψαν τὶς ἔδρες τους, διωγμένοι ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους. Μέσα στὴ δίνη τῆς Κατοχῆς ὁ Μακεδὼν Καθηγητῆς Ἀντ. Κεραμόπουλος δημοσίευσε ὑπόμνημα γιὰ τὴν προστασία τῶν βυζαντινῶν μνημείων τῆς πόλεως, διορίσθηκαν οἱ πρῶτοι καθηγητῆς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Α.Π.Θ. καὶ ὁ Γεννάδιος, ἐπικεφαλῆς φιλανθρωπικῶν σωματείων, μεριμνοῦσε γιὰ τὴν ὀργάνωση συσσιτίων καὶ ἐράνων ὑπὲρ τῶν κρατουμένων πατριωτῶν (1942-1943). Στὴν προσπάθεια αὐτὴ συνέβαλε καὶ ὁ Ἐθνικὸς Ὄργανισμὸς Χριστιανικῆ Ἀλληλεγγύη (Ε.Ο.Χ.Α.), ὑπὸ τὴν Προεδρία τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Δαμασκηνοῦ. Τῆ δι-ετία 1944-1945 τὸ περιοδικὸν *Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς* διέκοψε τὴν ἔκδοσίν του καὶ μετὰ ἀπὸ τὴν ἤττα τοῦ Ἄξονος ἡ Ἐκκλησία τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ὁ Γεννάδιος συνέδραμαν τὸ Κράτος στὴν ἀναδιοργάνωση τῆς ταλαιπωρημένης χώρας. Εἶχε ἔλθει καὶ ἡ ὥρα τῶν Ἐθνικῶν Διεκδικήσεων καὶ σὲ Συνέδριον στὸ Βασιλικὸ Θέατρο παρουσιάσθηκαν τὰ ἐθνικὰ θέματα (25-28 Ὀκτωβρίου 1945), ἐνῶ νωρίτερα ἡ Πολιτεία τίμησε, σὲ εἰδικὴ τελετῇ, τοὺς Θεσσαλονικεῖς γιὰ τὸν ἥρωισμό τους κατὰ τοὺς βομβαρδισμοὺς τῶν ἐτῶν 1940-1941. Ὁ Καθηγητῆς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Α.Π.Θ. Β. Ἰωαννίδης ἔγραψε στὸ περιοδικὸν γιὰ τὴν ἀνάγκη ἐθνικῆς ἐνότητας καὶ ὁ ἐκπαιδευτικὸς, εἰδικὸς σὲ μειονοτικά θέματα, Ἀθ. Παπαευγενίου πληροφοροῦσε τοὺς ἀναγνώστες του γιὰ τοὺς κινδύνους

ἀπὸ τὴ λειτουργία «μακεδονοσλαβικῶν» σχολείων.

Στὰ τέλη Ἰουνίου 1946 οἱ φορεῖς τῆς πόλεως συζητοῦσαν γιὰ τὰ ἐθνικὰ θέματα, ἐν ὄψει τῆς Συνδιασκέψεως Εἰρήνης στὸ Παρίσι, ἐόρταζαν μὲ τοὺς συμπολίτες τους τὶς ἐπετεῖους ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς πόλεώς τους πότε στὸν Δῆμο καὶ πότε στὸ Α.Π.Θ., ὀργάνωναν ἐράνους γιὰ τὴν ἀναστήλωση τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Εἶχαν ὅμως ἀρχίσει τὰ δεινὰ ποὺ προκαλοῦσε ὁ Ἐμφύλιος καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Θεσσαλονίκης ἔστρεψε τὸ ἐνδιαφέρον της στὴν περιθάλψη τῶν ἀνταρτοπλήκτων, τῶν ὀρφανῶν, τῶν ἀπόρων οἰκογενειῶν τῶν στρατιωτῶν. Ἰδρύθηκαν ἔτσι παιδοπόλεις καὶ ἡ Ἱ. Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, μὲ τὴν ἀπὸ 3ης Ἰουνίου 1947 Ἐγκυκλιό της, κατεδίκαζε τὴν ἀνταρσία, λυπούμενη ποὺ λάμβανε πολιτικὴ θέση, καὶ καλοῦσε τοὺς παρασυρθέντες νὰ συστρατευθοῦν μὲ ἀγάπη γιὰ τὴν Ἐθνικὴ Ἀναγέννηση. Τὸ 1947 συνεχίζόταν μὲ ἔνταση ὁ Ἐμφύλιος καὶ πολλοὶ φοιτητῆς τοῦ Α.Π.Θ. ὑπηρετοῦσαν στὸν Γράμμο καὶ τὸ Βίτσι καὶ ἡ Θεσσαλονικὴ θρηνοῦσε τοὺς νεκροὺς ἀεροπόρους, θύματα βομβιστικῆς ἐπιθέσεως στὴ Λεωφόρο Βασιλίσσης Ὀλγας ἀπὸ τὴν παράνομη ὀργάνωση Ο.Π.Λ.Α. Ὁ Γεννάδιος, παρὰ τὸ γῆρας του, βοηθούμενος καὶ ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπο Ἀπαμείας (καὶ λίγο ἀργότερα Μητροπολίτη Ρόδου) Σπυριδῶνα, συνέχιζε τὸ κοινωνικὸ του ἔργο. Ἐκείνη τὴν ἐποχὴ δραστηριοποιούνταν στὴ μακεδονικὴ πρωτεύουσα γιὰ τὸν ἴδιον σκοπὸ ἡ Μακεδονικὴ Ἐκπαιδευτικὴ Ἐταιρεία, τὸ Παπάφειο, τὸ Χαρίσειο, τὸ Ὀρφανοτροφεῖο «Μέλισσα», τὸ Π.Ι.Κ.Π.Α. κ.ἄ. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἀπάντησε μὲ δριμύτητα στὸν Πατριάρχην Μόσχας Ἀλέξιο, ὁ ὁποῖος κατηγοροῦσε τὴν

Ἑλλάδα γιὰ τὸν τρόπο ποὺ ἀντιμετώπιζε τὴν ἀνταρσία (29 Ἰουνίου 1948). Στὶς 28 Ὀκτωβρίου 1948 εἶχαν τελειώσει οἱ ἐργασίες τῆς ἀναστηλώσεως τοῦ Ἱ. Ν. τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, ποὺ οἱ Θεσσαλονικεῖς πανηγύρισαν δεόντως, ὅπως πανηγύρισαν καὶ γιὰ τὴν ἐνσωμάτωση στὴν Ἑλλάδα τῶν Δωδεκανήσων. Οἱ παιδοπόλεις ἐργάζονταν συντόμως καὶ οἱ Θεσσαλονικεῖς ζητοῦσαν μὲ συλλαλητήριο τὴ βοήθεια τῶν Δυτικῶν δυνάμεων γιὰ τὴν πάταξη τῆς ἀνταρσίας καὶ τὴ λύση τοῦ δράματος τοῦ παιδομαζώματος. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Θεσσαλονίκης στήριζε ἐμφατικά μὲ ποικίλες ἐκδηλώσεις τὸ αἶτημα τῶν Κυπρίων γιὰ τὴν Ἑνωσι τῆς Μεγαλονήσου μὲ τὴ Μητέρα Πατρίδα.

Στὶς 17 Μαρτίου 1951 ἐξεδήμησε εἰς Κύριον ὁ Μητροπολίτης Γεννάδιος, ἀφήνοντας στὴ Θεσσαλονίκη ἓνα πλούσιο ὁμολογουμένως κοινωνικὸ καὶ ἐθνικὸ ἔργο. Τὸν διαδέχθηκε ὁ Παντελεήμων Β΄ Παπαγεωργίου (1951-1968), ποὺ ἀνεδείχθη ἄξιος διάδοχός του.

Συμπερασματικά, ὁ Καθηγητὴς Ἀθ. Ἐ. Καραθανάσης μὲ τὸ βιβλίον του αὐτὸ ἀναδεικνύει μὲ τρόπο σαφῆ, διαφωτιστικὸ καὶ ἐντυπωσιακὸ τὸ πρόσωπο τῆς Θεσσαλονίκης μιᾶς πολυετοῦς ταραγμένης τεσσαρακονταετίας τῆς πόλεως, κατὰ τὴν ὁποία κυριαρχοῦσε ἡ ἰδιαιτέρη καὶ μοναδικὴ προσωπικότητα τοῦ Μητροπολίτου Γενναδίου. Ὁ Γεννάδιος, μὲ τὴ δυναμικὴ, γενναία καὶ καθοριστικὴ προσφορά του στὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ ἐθνικὰ δρώμενα, κατὰ τὴν ἐν λόγῳ περίοδο σημάδεψε κυριολεκτικὰ τὴ ζωὴ καὶ τὴν ἱστορία τῆς Θεσσαλονίκης.

Λουκάς Α. Παναγιώτου
 Ἐπιστ. Συνεργάτης Τμ. Θεολογίας
 Πανεπιστημίου Λευκωσίας

Μητροπολίτου Παύλου Μενεβίσογλου,
*Ἡ ἱστορία τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως
 Σουηδίας καὶ πάσης Σκανδιναβίας
 (1969-2014).*

ἔκδ. γ΄, Θεσσαλονίκη 2020, σσ. 316.

Ὁ πολυγραφότατος Ἱεράρχης προέβη στὴν τρίτη ἔκδοση τοῦ ἔργου του μὲ νέες συμπληρώσεις, γεγονός ποὺ δείχνει ὅτι τὸ βιβλίον κινεῖται καὶ ἔχει ἰδιαιτέρο ἐνδιαφέρον ἀπὸ μελετητὲς καὶ ἀναγνώστες. Πρόκειται γιὰ μία ἀξιόλογη πρωτότυπη καὶ ἐνδιαφέρουσα μελέτη ποὺ παρουσιάζει τὴν ἱστορία, τὰ προβλήματα, τὶς δυσκολίες μιᾶς ἐπαρχίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ ἀφορᾷ τὸν Ἑλληνισμό τῆς Σουηδίας καὶ τῆς Σκανδιναβίας.

Τὴν πρώτη ἔκδοση παρουσιάσαμε στὸ ἔγκριτο ἐπιστημονικὸ περιοδικὸ *Θεολογία*, τ. 88, 3 (2017), σσ. 285-291 καὶ τὴ δεύτερη στὸ ἴδιο περιοδικό, τ. 91, 1 (2020), σσ. 278-280. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸν θεωροῦμε σκόπιμο νὰ μὴν παρουσιάσουμε ἀναλυτικὰ τὸ περιεχόμενο τῆς νέας ἔκδοσης, καθὼς δὲν διαφέρει πολὺ ἀπὸ τὶς προηγούμενες.

Ὁ συγγραφέας στὸν πρόλογο τοῦ βιβλίου τονίζει: «προβαίνομεν σὺν Θεῷ εἰς τρίτην αὐτοῦ ἔκδοσιν, μὲ νέας συμπληρώσεις, τὰς ὁποίας ἐκρίναμεν ἀπαιτήτους, δεδομένου ὅτι τελευταίως παρατηρεῖται ἔξαρσις εἰς τὴν προσπάθειαν ὅπως διαστρεβλωθῇ ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια ἐν σχέσει πρὸς τὴν ζωὴν καὶ τὴν δράσιν τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως κατὰ τὰ τεσσαράκοντα ἔτη τῆς ἀρχιερατείας ἡμῶν (1974-2014), καὶ δὴ ὡς πρὸς τὴν ἀπόκτησιν κατὰ τὸ ἔτος 1976 τοῦ Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Στοκχόλμης». Ἐν συνεχείᾳ ὁ σ. δημοσιεύει ἀπόσπασμα ἰδιόγραφης ἐπιστολῆς μὲ ἡμερομηνία 1

Φεβρουαρίου 1978 τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Δημητρίου (1972-1991) πρὸς τὸν ἴδιο, ποὺ γράφει: «Ἅγιε Σουηδίας, ἡ σκέψις μου ἦτο κοντὰ σου ἰδιαιτέρως τὰς ἡμέρας αὐτὰς ποὺ εἶχες τὰ ἐγκαίνια τοῦ Μητροπολιτικοῦ σου Ναοῦ. Τὸν ἀπέκτησες μὲ πολλὰς προσπάθειάς καὶ μὲ ἐξ ἴσου πολὺν κόπον τὸν μετέτρεψες εἰς Ὁρθόδοξον Ναόν, εἰς κιβωτὸν τῶν ἱερῶν καὶ ὁσίων τῆς πίστεως καὶ τῶν παραδόσεων τῆς φυλῆς μας. Εἶσαι ἄξιος συγχαρητηρίων καὶ δι' αὐτὸ τὸ ἐπίτευγμά σου καὶ διὰ τὸ ἐν γένει ἔργον σου ἐκεῖ».

Παρακάτω ἀναφέρουμε ἐνδεικτικὰ συμπληρώσεις καὶ ἀλλαγές ποὺ ἔκανε ὁ Μητρ. Παῦλος στὴ νέα ἔκδοση. Στὸ ἕκτο μέρος μὲ τίτλο: «Ὁ Μητροπολιτικὸς ναὸς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Στοκχόλμης», στὸ ὑποκεφ.: «Ἡ ἀπόκτησις τοῦ Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ (1976)», σσ. 109-111, ὁ σ. συμπληρώνει καὶ παρουσιάζει τὶς προσπάθειες ποὺ κατέβαλε τὸ 1975 γιὰ νὰ ἀποκτήσει ἀπὸ τὴν «Καθολικὴ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία» τὸν Μητροπολιτικὸν Ναὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Στοκχόλμης. Ἀκολούθως (στὶς σσ. 113-115) προσθέτει νέο ὑποκεφάλαιο μὲ τίτλο: «Μία ἀπαραίτητος διευκρίνισις», στὸ ὁποῖο ἀναφέρει τὴν ἱστορικὴ συνάντησιν ποὺ εἶχε στὴ Στοκχόλμη μὲ τοὺς ἐκπροσώπους τῆς «Καθολικῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας» καὶ τὶς ἐνέργειες ποὺ ἔκανε γιὰ τὴν ἀπόκτησιν τοῦ Ἱ. Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου (1976). Ἀκόμη παραθέτει ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφία του μὲ τὸν Ἀρχιεπίσκοπο Θυατείρων καὶ Μεγάλης Βρετανίας Ἀθναγόρα (1963-1979), τὸ ὁποῖο ἀποδεικνύει ὅτι ἐνήργησε γιὰ τὴν ἀπόκτησιν τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Στὸ ἐνδέκατο μέρος μὲ τίτλο: «Ἄλλαι ἐνορίαὶ ἐν Σουηδίᾳ», στὸ τέλος τῆς σ. 200 προσθέτει ὑποκεφάλαιο μὲ τίτλο:

«Ἄλλαι ἐνορίαὶ ἀπὸ τὴν ἴδρυσιν τῆς Μητροπόλεως (1969) ποὺ διοργανώθηκαν σὲ πόλεις τῆς Σουηδίας, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ὀρισμένες διαλύθηκαν καὶ κάποιες συνέχισαν τὴν ἐκκλησιαστικὴν ζωὴν». Αὐτὲς εἶναι: τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς Norrkoping, τοῦ Ἁγ. Παντελεήμονος Linkoping, τῶν Παμμεγίστων Ταξιαρχῶν Trelleborg, τοῦ Ἁγ. Δημητρίου Vasteras καὶ τοῦ Ἁγ. Στεφάνου Helsingborg. Ἐπίσης στὸ δέκατο τέταρτο μέρος ἀντικαθιστᾷ τὸν τίτλον τοῦ κεφαλαίου τῶν προηγούμενων ἐκδόσεων ἀπὸ «Ἡ ἱστορία τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως» σὲ τίτλον ὑποκεφαλαίου: «Ἡ γραπτὴ ἱστορία τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως» καὶ δημιουργεῖ ὑποκεφάλαιο μὲ τίτλον: «Τρία ἱστορικὰ βιβλία τοῦ Μητροπολίτου Παύλου (σσ. 231-235)», τὸ ὁποῖο ἐμπλουτίζει μὲ νέα στοιχεῖα καὶ ἀφορᾷ μελέτες τοῦ γιὰ τὴν Μητρόπολιν Σουηδίας καὶ πάσης Σκανδιναβίας.

Ὁ ἀκάματος Ἱεράρχης ἀξίζει γιὰ μίαν ἀκόμη φορά πολλῶν συγχαρητηρίων ποὺ συνεχίζει νὰ ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Σουηδίας καὶ πάσης Σκανδιναβίας. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι εἶναι ὁ δεῦτερος κατὰ σειρὰν Μητροπολίτης στὸν ἐπισκοπικὸν κατάλογον τῆς Μητροπόλεως, μετὰ ἀπὸ τὸν Μητροπολίτη Πολύευκτον (1969-1974), ποὺ ἐξελέγη στὶς 30 Ἀπριλίου τοῦ 1974, καὶ διοργάνωσε οὐσιαστικὰ μίαν νεοσύστατην Μητρόπολιν, τὴν ὁποία ποίμανε ἐπὶ σαράντα ὀλόκληρα ἔτη μὲ πίστη στὸν Θεόν, ἀφοσίωσιν, ἀγάπην καὶ παρουσίασε ἔργο ποὺ ἀποτυπώνεται στὸ πολυσέλιδον βιβλίον του.

Τὸ πόνημά του εἶναι καρπὸς πολυῶν χρόνων καὶ πολύμοχθης ἔρευνας, τὸ ὁποῖον προβάλλει σημαντικὰ καὶ ἄγνωστες πτυχὰς τῆς ἱστορίας τῆς Μητροπόλεως. Προσθέτει νέα στοιχεῖα ἀπὸ βιώματά του καὶ ἀξιοποιεῖ ἐπιστολὰς ἀπὸ τὸ προσωπικόν

του ἀρχεῖο. Γράφει εὐχάριστα, σὲ φανα-
ριώτικη γλῶσσα, ἀντικειμενικά καὶ
πολὸν προσεκτικά. Τὸ ἔργο του ἀποτελεῖ
ἐκκλησιαστικὴ καὶ ἐθνικὴ προσφορά καὶ
θεωροῦμε ὅτι θὰ μείνει στὴν ἱστορία.
Σίγουρα οἱ ἐνδιαφερόμενοι ἐπιστήμονες
καὶ ἀναγνώστες τοῦ μέλλοντος θὰ νιώ-

σουν τὴν ἀνάγκη νὰ ἀνατρέξουν γιὰ νὰ
ἐνημερωθοῦν καὶ νὰ μάθουν πολλὰ γιὰ
τὴν ἱστορία τῆς Μητροπόλεως Σουηδίας
καὶ πάσης Σκανδιναβίας.

Πασχάλης Βαλσαμίδης
Ἀναπληρωτῆς Καθηγητῆς Δ.Π.Θ.